

Tillitssamhället: barnvagnen utanför kaféet och tilliten bakom

Berättelse

En barnvagn utanför kaféet

För många som är nya i Sverige är det en överraskande syn: en barnvagn med ett sovande barn står ensam utanför ett kafé, medan föräldern sitter inne och fikar. Tanken är att vagnen och barnet ska vara kvar, orörda, när föräldern kommer ut igen. På landsbygden kan man möta en liknande syn – en liten obevakad gårdsbutik där någon säljer ägg eller bär och kunden lägger pengarna i en låda utan att någon vaktar. Bakom dessa vardagsbilder finns något som forskare studerar på allvar: social tillit. Med social tillit, eller mellanmänsklig tillit, menas att man litar på de flesta andra människor man möter – alltså på folk man inte känner, inte bara på familj och vänner. (Just dessa exempel är dock iakttagelser och illustrationer, inte mätningar.)

Vad forskningen visar

Tilliten i Sverige hör till de mest undersökta i världen. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har mätt den i en mätserie som startade i mitten av 1990-talet, vilket är en av de längsta mätserierna i världen. Resultaten visar att den genomsnittliga tilliten är hög. Därför beskriver forskarna Bo Rothstein och Sören Holmberg Sverige som ett "höglitarland". Tillsammans med de andra nordiska länderna ligger Sverige bland de länder i världen där flest personer säger att man kan lita på andra.

Forskarna delar in människor i höglitare, mellanlitare och låglitare. I undersökningen 2014 var andelen höglitare den högsta som dittills uppmäts: 61 procent. Mellanlitarna var 27 procent och låglitarna 10 procent. Tilliten har dessutom varit ganska stabil över tid. År 1996 var andelen höglitare 58 procent och andelen låglitare 9 procent, alltså nära nivåerna långt senare. Det är viktigt att lägga märke till årtalen: en procentsiffra gäller ett visst år och en viss undersökning, och bör inte läsas som en evig sanning.

Tilliten är ett genomsnitt

Här är det viktigt att läsa siffrorna rätt. Att tilliten är hög betyder att medelvärdet är högt – det är ett genomsnitt. Det betyder alltså inte att alla litar på alla, och inte heller att man aldrig blir lurad. Tilliten är inte jämnt fördelad. Enligt forskningen litar yngre personer, personer med kortare utbildning, arbetare och personer födda utanför Norden i något lägre grad på andra. I vissa av dessa grupper är andelen höglitare omkring 45 procent, mot ett snitt på drygt 56 procent. Därför bör man undvika att säga "svenskar litar på varandra" och hellre skriva att tilliten i genomsnitt är hög, men inte i alla grupper.

Varför är tilliten hög?

En spännande fråga är förstås varför tilliten är så hög. Det finns inget säkert svar. En vanlig förklaring är att Sverige har förhållandevis små skillnader mellan människor, opartiska myndigheter,

låg korruption och ett utbyggt välfärdssystem. Men detta är möjliga förklaringar, inte fastställda orsaker, och de är omdiskuterade bland forskare. Därför är det klokt att skriva “en vanlig förklaring är att ...” i stället för att påstå att man säkert vet orsaken. Forskare vid Göteborgs universitet har dessutom funnit att en mer mångkulturell befolkning i ett område inte i sig verkar ha sänkt den svenska tilliten – ett resultat som är omdiskuterat men ofta citerat.

Staten och tilliten

Tilliten märks inte bara i undersökningar, utan diskuteras också av staten. År 2016 tillsatte regeringen en så kallad Tillitsdelegation, som skulle utveckla mer “tillitsbaserad styrning” i offentlig sektor. Arbetet redovisades i utredningarna SOU 2018:47 och SOU 2019:43. Idén är att man ska lita mer på de anställdas omdöme och kunnande, i stället för att styra dem med många detaljerade regler och kontroller. Inom forskningen ses hög mellanmännisklig tillit ofta som ett slags “socialt kapital” – något som kan göra det lättare för samhället, ekonomin och välfärden att fungera.

Vad man bör komma ihåg

Sammantaget är det väl belagt i forskningen att den uppmätta tilliten i Sverige är hög. Men man bör vara försiktig med både orden och slutsatserna. Det handlar om ett genomsnitt knutet till vissa år, inte om enskilda personer, och berättelser som den om barnvagnar utanför kaféer är vardagsexempel, inte mätningar. Att säga att “i genomsnitt är den uppmätta tilliten i Sverige hög, men ojämnt fördelad” är riktigare än att säga något om hur ärliga eller godtrogna människor skulle vara. Och “tillitssamhället” är inte en officiell titel, utan ett populärt och forskningsnära sätt att tala om detta.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
social tillit	att man litar på de flesta andra människor man möter
obevakad	utan någon som passar eller vaktar
mätserie	mätningar som görs på samma sätt under många år
höglitare	en person som litar mycket på andra människor
genomsnitt	ett medelvärde för många personer
höglitarland	ett land där den uppmätta tilliten är hög
fördelad	hur något är uppdelat mellan olika grupper
korruption	när makt eller pengar används på ett ohederligt sätt
opartisk	som behandlar alla lika och inte tar parti
omdiskuterad	något som man diskuterar och inte är överens om
socialt kapital	tillit och kontakter som hjälper ett samhälle att fungera
tillitsbaserad styrning	att leda genom att lita på de anställdas omdöme
anekdot	en kort, vardaglig berättelse, inte ett bevis

Läsförståelsefrågor

1. Vad menas med social tillit i texten?
 1. Att man litar på sin familj och sina vänner.
 2. Att man litar på de flesta människor man möter, även sådana man inte känner.
 3. Att man litar på att vädret blir bra.
2. Varför beskriver forskarna Sverige som ett "höglitarland"?
 1. För att alla i Sverige litar på alla.
 2. För att den genomsnittliga tilliten är hög och Sverige ligger bland länderna med flest som litar på andra.
 3. För att Sverige har de längsta sommarloven.
3. Vad säger texten om varför tilliten är hög i Sverige?
 1. Forskarna är helt säkra på orsaken.
 2. Det finns vanliga förklaringar, men de är möjliga förklaringar och omdiskuterade.
 3. Ingen har någonsin försökt förklara det.
4. Vad betyder ordet "genomsnitt" i texten?
 1. Det högsta värdet av alla.
 2. Ett medelvärde för många personer.
 3. Det lägsta värdet av alla.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. I undersökningen 2014 var andelen höglitare 61 procent.
 2. Den höga tilliten betyder att alla i Sverige litar på alla.
 3. Tilliten är i något lägre grad bland personer födda utanför Norden.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. År 1996 var andelen höglitare 58 procent.
 2. Regeringen tillsatte en Tillitsdelegation 2016.
 3. "Tillitssamhället" är ett officiellt och lagstadgat begrepp.
7. Förklara med egna ord varför det är viktigt att komma ihåg att den höga tilliten är ett genomsnitt.
8. Texten använder uttryck som "en vanlig förklaring är att" och "möjliga förklaringar, inte fastställda orsaker". Vad vill texten visa med sådana ord, och varför är det klokt att skriva så?
9. Texten säger att forskare har funnit att en mer mångkulturell befolkning i ett område inte i sig verkar ha sänkt tilliten, men kallar resultatet "omdiskuterat". Varför är det rimligt att vara försiktig med ett sådant resultat?

10. Texten skiljer på berättelsen om barnvagnen och resultaten från mätningarna. Vad är skillnaden mellan ett vardagsexempel (en anekdot) och en mätning, enligt texten?
11. Vad tror du menas med “tillitsbaserad styrning”, som Tillitsdelegationen skulle utveckla? Svara med stöd i texten.
12. Texten säger att det är riktigare att skriva “i genomsnitt är den uppmätta tilliten hög, men ojämnt fördelad” än att säga något om hur ärliga människor är. Varför tror du att texten väljer att uttrycka sig så?

Diskussionsfrågor

- Texten beskriver social tillit som att lita på människor man inte känner. Hur är det där du kommer ifrån – i vilka situationer litar man lätt på främlingar, och i vilka situationer inte?
- En vanlig förklaring till hög tillit är opartiska myndigheter och låg korruption. Vad tror du behövs för att människor ska känna förtroende för myndigheter?
- Texten säger att tilliten är ett genomsnitt och varnar för dramatiska slutsatser och generaliseringar. Varför är det viktigt att läsa statistik försiktigt, tror du?
- Tillitsbaserad styrning innebär att man litar mer på de anställdas omdöme än på detaljerade regler. Vilka fördelar och nackdelar kan det ha, tror du?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om tillit i ditt eget liv eller i ett samhälle du känner väl. Beskriv en situation där tillit är viktig, vad som gör att man vågar lita på andra, och vad som händer när tilliten saknas.